PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM
UNIVERSITY OF PÉCS
H-7633 Pécs, Szántó Kovács János u. 1/b.
Tel.: +36 72 501-500

KAPOSVÁRI EGYETEM
H-7400 Kaposvár,
Dr. Guba Sándor u. 40.
Tel.: +36 82 505-800

TÁMOP-4.1.2-08/1/B-2009-0003

Fejlesztő neve:

PETHŐNÉ NAGY CSILLA

MA szak: magyartanár

Kurzus: irodalom-módszertan

Modul címe:

GRAFIKAI SZERVEZŐK; A CÍMKEFELHŐ HASZNÁLATÁNAK NÉHÁNY MÓDSZERTANI LEHETŐSÉGE

1. Az óra tartalma – A tanulási téma bemutatása:

A grafikai szervezők népszerű és hasznos technikái a gondolatmenet láthatóvá tételének. Mivel a gondolatok közt fennálló viszonyokat is megmutatják, vizualizálják azokat az utakat, amelyeket bejárva a tanulók aktivizálják meglévő tudásukat, új felfedezésekhez jutnak el, vagy amely stratégiák mentén felépítik, megkonstruálják tudásukat, értelmezéseiket. A modul egy újabban megjelent, számítógépes alkalmazással működtethető és egyre inkább terjedő grafikai szervező, a címkefelhő (szófelhő, szópárna, szövegfelhő) felhasználásának lehetőségeit járja körül az irodalomtanításban.

2. Fejlesztendő tanári kompetenciák:

a. általános kompetenciák

A tanári kulcskompetenciák szerint a tanár szakmai felkészültsége birtokában hivatásának gyakorlása során alkalmas: ***(15/2006. (IV. 3.) OM rendelet az alap- és mesterképzési szakok képzési és kimeneti követelményeiről)***

1. a tanulói személyiség fejlesztésére
2. tanulói csoportok, közösségek alakulásának segítésére, fejlesztésére
3. a pedagógiai folyamat tervezésére
4. a szaktudományi tudás felhasználásával a tanulók műveltségének, készségeinek és képességeinek fejlesztésére
5. az egész életen át tartó tanulást megalapozó kompetenciák hatékony fejlesztésére
6. a tanulási folyamat szervezésére és irányítására
7. a pedagógiai értékelés változatos eszközeinek alkalmazására

8. szakmai együttműködésre és kommunikációra
9. szakmai fejlődésben elkötelezettségre, önművelésre

b. Magyartanári kompetenciák (PTE magyartanári MA tanterve alapján)

Képes

1. az irodalomtudomány és a nyelvtudomány korszerű iskoláinak, elméleteinek gyakorlatba való átültetésére, a tanítás folyamataiban való felhasználására
2. a korszerű elméletekhez kapcsolódó értelmezési-elemzési-létrehozási-közzétételi stratégiáknak, módszereknek és eljárásoknak a tanulási folyamatokban való működtetésére, az aktív tanulói felhasználás megtanítására
3. a tanulók korszerű történeti érzékének fejlesztésére, alakítására
4. a kortárs kultúra közvetítésére, jelenségeinek a tanulási folyamatban való feldolgozására
5. a magyar nyelv és irodalom és más műveltségterületek tartalmainak tanulói tevékenységben való összekapcsolására
6. az irodalom, az irodalmi folyamat nyelvi-materiális, formai-poétikai és szociológiai-pszichológiai komponenseinek, vonatkozásainak feltárására
7. a tanulók szövegértési-szövegalkotási-érvelési kompetenciáinak differenciált fejlesztésére különböző műfajokban és kommunikációs helyzetekben
8. a tanulóknak az anyanyelvhez és az irodalomhoz kapcsolódó kulturális, szociális és személyes kompetenciáinak fejlesztésére, beállítódásuk befolyásolására
9. a magyartanítás taneszközeinek kritikai elemzésére

3. Előfeltételek / előfeltétel tudás:

Hasznos, ha a hallgatói csoportnak van elméleti ismerete és némi gyakorlati tapasztalata a grafikai szervezőknek az irodalomórán való alkalmazhatóságáról. Például ismerik és használják a pókhálóábrát és fürtábrát, a karaktertérképet, a halmazábrát és a T-táblázatot. Elemi felhasználói szintű informatikai tudással rendelkeznek, képesek használni grafikai szervezőkre épülő programokat, például a https://bubbl.us/ fürtábra-készítő és a http://www.wordle.net/ címkefelhő-készítő programot.

PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM
UNIVERSITY OF PÉCS
H-7633 Pécs, Szántó Kovács János u. 1/b.
Tel.: +36 72 501-500

KAPOSVÁRI EGYETEM
H-7400 Kaposvár,
Dr. Guba Sándor u. 40.
Tel.: +36 82 505-800

TÁMOP-4.1.2-08/1/B-2009-0003

4. Eszközigény:

Interaktív tábla, internet hozzáférés telepített Java software, címkefelhő-kártyák, A/3-as lapok, csomagolópapír és 12 színű zsírkréta csomag csoportonként.

5. Szakmódszertani óravázlat:

R

1. feladat – technikatudás és kérdésfelvetés

a) Tudása és tapasztalatai alapján töltse ki az alábbi táblázatot! Tegyen x-et az önre leginkább érvényes rubrikába!

Grafikai szervező	Teljesen új számomra, még sosem hallottam róla.	Ismerem, de nincs róla saját élményű tapasztalatom.	Ismerem, és saját élményű tapasztalatom is van róla.	Magam is használom tanulási folyamataimban, tudom, mikor és miért érdemes alkalmazni.
pókhálóábra				
asztalterítő				
fürtábra				
karaktertérkép				
gondolkodástérkép				
folyamatábra				

idődiagram				
halmazábra				
T-táblázat				
TTM-táblázat				
szereplőmátrix				
történetpiramis				

b) Kitöltött táblázataik alapján beszéljék meg, mit tudnak már a grafikai szervezőkről, illetve milyen kérdéseik vannak e tanulási technikák felhasználásával kapcsolatban! Gondolkodásuk eredményét rögzítsék egyénileg saját TTM-táblázatuk első két oszlopában!

Tudom	Tudni akarom	Megtanulom

2. feladat – saját tudás és technikaleírások: összevetés, megosztás

Dolgozzák fel a grafikai szervezőkről szóló ismertetőket[1] mozaik technikával!

a) Alakítsanak párokat, és osszák fel a szövegeket a párok között! Egy páros 1-3 technikaleírást vállaljon a szemináriumi csoport létszámának megfelelően!

b) Minden páros olvassa el a neki jutó mindegyik technikaleírást egyénileg jelöléstechnikával[2], majd beszéljék meg a szövegből nyerhető információkat!

c) Alakítsanak két csoportot! Az egyik csoport a párosok egyik, a másik csoport a párosok másik tagjaiból alakuljon!

d) Tanítsák meg egymásnak az abból a szövegből „kinyert” módszertani tudást, amelynek szöveggazdái voltak!

PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM
UNIVERSITY OF PÉCS
H-7633 Pécs, Szántó Kovács János u. 1/b.
Tel.: +36 72 501-500
KAPOSVÁRI EGYETEM
H-7400 Kaposvár,
Dr. Guba Sándor u. 40.
Tel.: +36 82 505-800
TÁMOP-4.1.2-08/1/B-2009-0003

(1) asztalterítő

A csoportmegbeszélés előkészítéseként szervezi egy adott témáról vagy kérdésről való egyéni tudásmozgósítást, gondolkodást, véleményformálást. Egy csomagolópapír közepére felírjuk a témát, kérdést, hívószót. Vonallal négy mezőre osztjuk a papírt. Mindenki a saját mezőjébe rögzíti gondolatait, majd közös megbeszélés következik.

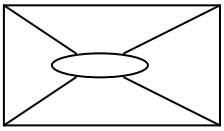

(2) folyamatábra

Időbeli folyamat, például cselekvéssor egymás utáni mozzanatainak, tevékenységelemeinek grafikus ábrázolása. Lényege, hogy az adott műveletsor egyes lépéseit önálló egységeknek tekinti. Ezeket a lépéseket egy-egy zárt geometriai alakzatban és az alakzatokat összekötő vonalakkal vagy a képregényhez hasonló rajzokban ábrázolja. Így a célhoz vezető lépések egymásutánja láthatóvá, érthetővé válik. Segítségével egyszerűen és szemléletesen leírhatunk folyamatokat, programokat, tevékenységeket, összeállíthatunk útmutatókat.

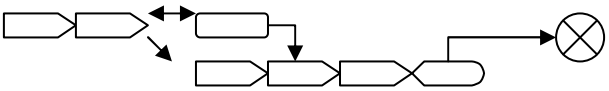

(3) fürtábra

Sokoldalú grafikai szervező. Gondolatok, információk, fogalmak, valamint a közöttük teremthető kapcsolatok feltárulását mutatja meg egy adott téma (szó, kifejezés) vonatkozásában. Lehet:

1. asszociatív: nyílt, szabad gondolkodásra, merész képzettársításra ösztönző
2. rendszerező: a tudáselemeket, információkat logikus rendbe foglaló

Írjunk egy központi szót vagy kifejezést egy írófelület közepére, majd egyénileg vagy csoportban kezdjük el leírni válogatás nélkül azokat a szavakat, kifejezéseket, amelyek az adott témáról eszünkbe jutnak. Ahogy a gondolatok sorba előjönnek, kezdjünk el kapcsolatokat teremteni a megfelelőnek látszó elemek között. Ha ismereteink, tudásunk összefoglalására használjuk a fürtábrát, próbáljunk rendszert építeni a fogalmakból és összefüggésekből. A tudás rendszerbe építése elmélyíti a megértést, segíti a tanulást. Ha egy tanulási folyamat előtt használjuk, a folyamat végén újra elővehetjük, és más színnel kibővíthetjük. Láthatóvá válik az új tudás.

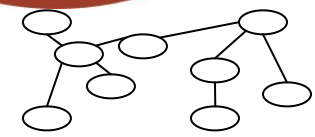

(4) gondolkodástérkép

A grafikai szervezők „Nagy Testvére”, hatékonyan segíti az átgondolt, szerkezetében és tartalmában igényesen felépített szövegalkotást vagy szövegfeldolgozást. Alkalmas szóbeli és írásbeli szövegeink megtervezésére. Központi fogalma lesz a szövegmű címe, a hozzá kapcsolódó kulcsfogalmakból, szempontokból lesznek a bekezdések témái. E szempontokból a szövegalkotás során tételmondatokat fogalmazhatunk, a hozzájuk rendelt információk, megjegyzések, észrevételek pedig, a tételmondatot kifejtő, bizonyító szövegrészek vázlatául szolgálhatnak. Tisztázzuk az egyes szempontok egymáshoz való logikai viszonyát (például, ha az utazásról kell gondolkodni, előbb azt tekintem át, hova utazom, mert attól függ, mit viszek magammal)! Döntsük el, milyen sorrendet követünk a szövegalkotáskor (Hogyan kezdem? Milyen résztémát érintek először? Hogyan kapcsolom össze a részeket? Mivel zárom a szöveget?).

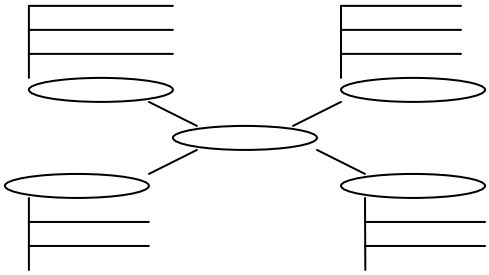

(5) halmazábra (Venn-diagram)

Grafikai szervező, amely két vagy több egymást átfedő nagyméretű síkidomból áll, és gondolatok szembeállítására (különbség), illetve a közöttük fellelhető átfedés (hasonlóság) illusztrálására használható. Összehasonlításhoz, összehasonlítást kérő szövegek megírásához a gyűjtőmunka grafikai szervezőjeként vagy vázlatként használhatjuk.

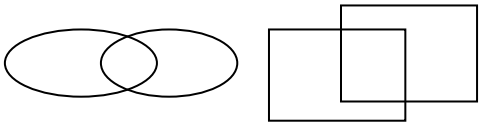

(6) idődiagram

Epikus vagy drámai alkotások időszerkezetének grafikus szervezője. Szemléletessé teszi a

cselekmény időbeli előrehaladását, a több szálon futó cselekmény egyidejű vonatkozásait, az időbeli történések és az elbeszélt/megjelenített idő különbségeit. Készíttethetjük párhuzamosan az (otthoni vagy iskolai) olvasással, vagy az elsődleges olvasást követően áttekintő újraolvasással. Egyszerűbb, illetve rövidebb szövegek esetében pedig, emlékezetből. Az időváltásokat különböző színekkel jelölhetjük.

(7) jellemtérkép vagy karaktertérkép

Grafikai szervező. Fiktív (irodalmi) vagy valós (történelmi személyiségek, hétköznapi emberek) alakok, karakterek árnyalt, több szempontú, érvekkel alátámasztott jellemzését, illetve több karakter összehasonlítását segíti. Egy-egy szereplő szöveges (szóbeli vagy írásbeli) jellemzésének vázlatául is szolgálhat.

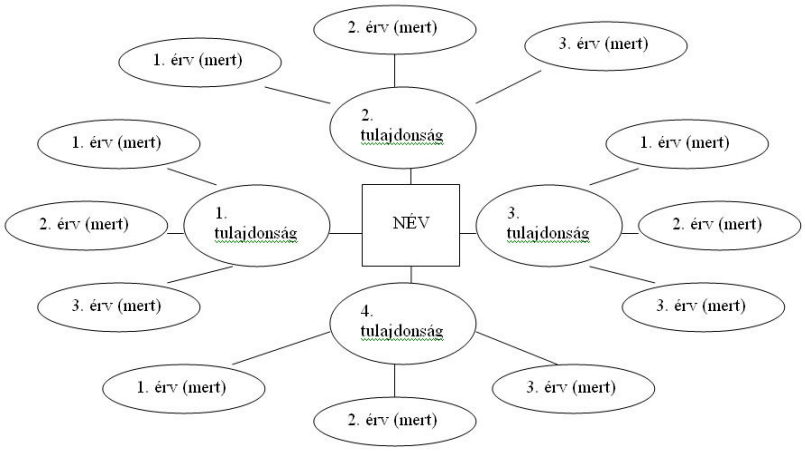

(8) pókhálóábra

Grafikai szervező, az asszociációs fürtábra egyszerűbb változata. Egy központi „hívó szóhoz" (fogalomhoz, kifejezéshez, problémához, kérdéshez, stb.) társított gondolatok, információk, fogalmak, jelentések, asszociációk összegyűjtését és rögzítését segíti. Használatakor minden, a „hívó szóról" eszünkbe jutó tartalmat a központi kifejezéshez társítunk, és nem gondolkodunk azon, hogy logikai kapcsolatokat vagy alá-fölérendeltségi viszonyokat hozzunk létre a felírt jelzésszerű gondolatok között.

(9) szereplőmátrix

A mátrix eredetileg a matematikában használt fogalom számok téglalap alakú, táblázatos elrendezésére. Olyan absztrakt mennyiségek táblázata, melyeket összeadni, szorozni, felbontani lehet. Egynél több adatot, fogalmat, információt már lehet táblázatba rendezni,

illetve összevethető viszonylattá alakítani. A szereplőmátrix irodalmi művek (regények, drámák) szereplői viszonyrendszerét, e viszonyrendszer változásait segít feltárni, rendszerezni, megjeleníteni.

	Kreón(hoz)	**Antigoné(hoz)**	**Iszméné(hez)**	**Haimón(hoz)**	**Teiresziász(hoz)**
Kreón	X				
Antigoné		X			
Iszméné			X		
Haimón				X	
Teiresziász					X

Egy-egy szereplő belső konfliktusa esetében elképzelhető, hogy az önmagához való viszonyt is érdemes, szükséges vizsgálni.

(10) történetpiramis

A legegyszerűbb és legáltalánosabb történetsémát megjelenítő grafikai szervező. Segíthet a történetek szerkezetének feltárásában, lényegi elemeik összefoglalásában, kérdésfelvetéseik megfogalmazásában. Végső soron az olvasó elemi történetsémájának (ki)alakításában.

1. _____ (a főszereplő)
2. _____ _____ (2 szó a jellemzése)
3. _____ _____ _____ (3 szó a helyszínre)
4. _____ _____ _____ _____ (4 szó a problémáról)
5. _____ _____ _____ _____ _____ (5 szó az egyik eseményről)
6. _____ _____ _____ _____ _____ _____ (6 szó egy másik eseményről)
7. _____ _____ _____ _____ _____ _____ _____ (7 szó egy harmadik eseményről)
8. _____ _____ _____ _____ _____ _____ _____ _____ (8 szó a megoldásról)
9. _____ _____ _____ _____ _____ _____ _____ _____ _____ (9 szó a saját véleményről)

Olvasást követően a fenti grafikai szervező segítségével készítsünk történetpiramist poszterre egyénileg, párban vagy csoportban. A történetpiramisok összevethetők, megvitathatjuk a hasonlóságokat és különbségeket, illetve az eltérések és egyezések okait. Közös tapasztalataink kiindulópontját képezhetik az olvasott mű részletesebb értelmezésének. Egy történethez például több szereplő szempontjából is készíthetünk történetpiramist, így a szereplői nézőpontok, az egy történetben rejlő párhuzamos történetek nyilvánvalóvá válhatnak.

(11) T-táblázat

Grafikai szervező, jól használható minden olyan egyéni vagy csoportos gondolkodási folyamat rögzítésére, amely egy fogalom, téma vagy kérdés két különböző nézőpontú megközelítésére épül. Különösen hatékony lehet egy vitára való felkészüléskor érvek, ellenérvek elrendezésére. Lehet a ráhangolódás, a jelentésteremtés és a reflektálás szakaszának eljárása is.

(12) Tudom, tudni akarom, megtanulom

A tanulás szakaszait követő technika, grafikai szervező. Célja, hogy új ismereteinket a már meglévőkhöz kapcsoljuk, illetve, hogy saját kérdések megfogalmazásával érdeklődőbbé váljunk az új anyag feldolgozásában és elsajátításában. A téma megjelölése után néhány percig egyénileg vagy párban listát írunk a táblázat első oszlopába arról, amit a témáról tudni vélünk, ami a témáról eszünkbe jut.

Tudom	Tudni akarom	Megtanulom

A második oszlopba a lista megbeszélése során vagy a témával kapcsolatban felmerült kérdéseket írunk le. Majd ismeretközlő vagy szépirodalmi szöveget olvasunk, és választ keresünk az olvasás előtt feltett kérdéseinkre. A válaszokat a harmadik oszlopban rögzítjük. Javaslatot tehetünk arra is, hol keressünk választ azokra a kérdésekre, amelyeket nem válaszolt meg a szöveg. Végül megbeszéljük azokat az ismereteket, amelyeket megtanultak, bár nem irányult rájuk kérdés. Az új tudáselemeket is rögzítjük a harmadik oszlopban. Ha láthatóvá szeretnénk tenni az egyéni tanulási utakat, alakíthatjuk a folyamatot úgy is, hogy először mindig az egyéni, majd a csoport, végül az osztály szempontját érvényesítjük és beszéljük meg. Ennek megfelelően a TTM-táblázatba több színnel dolgozunk.

3. feladat – ötletbörze az alkalmazáshoz

a) Alakítsanak újból párokat! Minden páros válasszon egyet tetszés szerint a 12 áttekintett grafikai szervezőből! (Egy szervezőt csak egy páros válasszon!)
b) Végezzenek párban ötletbörzét! Találjanak ki néhány konkrét műhöz konkrét feladatot, amelyben az adott grafikai szervezővel dolgozhatnak a tanulók!
c) Néhány feladatot elemezzenek abból a szempontból is, hogy milyen megértési folyamatokat miként támogat az adott grafikai szervező!

d) Váljanak szét a párosok, és alakítsanak négyfős csoportokat! Gondolkodásuk eredményét mutassák be és beszéljék meg a csoportban!
e) Vegye elő TTM-táblázatát! Pipálja ki azokat a kérdéseket, amelyekre a tanulási folyamatban választ kapott, majd töltse ki az eddig megértettek, kipróbáltak alapján a 3. oszlopot!

J

4. feladat – a címkefelhő és „rokonai”

Korunk egyik kedvelt, egyre elterjedtebb grafikai szervezője a címkefelhő (szófelhő, szövegfelhő stb.). Létrehozásához az interneten kész programok is rendelkezésre állnak. A wikipédiában olvasható szócikk nyomán készített szöveget a http://www.wordle.net/ program segítségével átalakítottuk szövegfelhővé.

a) A kép és a szövegfelhő szavainak felhasználásával alkosson 4-5 mondatos szócikket! (Nem kell minden szót felhasználnia!)
b) Beszéljék meg kooperatív csoportban az eredményt, és készítsék el a csoport közös szócikkét!

PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM
UNIVERSITY OF PÉCS
H-7633 Pécs, Szántó Kovács János u. 1/b.
Tel.: +36 72 501-500

KAPOSVÁRI EGYETEM
H-7400 Kaposvár,
Dr. Guba Sándor u. 40.
Tel.: +36 82 505-800

TÁMOP-4.1.2-08/1/B-2009-0003

c) Olvassák el azt a szócikket, amelyből a szövegfelhő készült! Keressenek megfeleléseket csoportjuk szócikke és az eredeti szöveg között!

A **címkefelhő** (angol: *tag cloud*) egy téma tartalmára jellemző címkék (*tagek*) vagy szövegbeli szavak valamilyen szempontú olvasók általi kiemelése és vizuális ábrázolása. A kiemelés alapja lehet az előfordulási gyakoriság, a fontosság, lényegesség vagy valamilyen más egyéb tulajdonság. A címkék fontosságát betűmérettel vagy színnel jelezhetjük. Az ötletgazda Steve Butterfield, és először a flickr-ön használtak ilyen grafikai szervezőket. Alapvetően háromféle címkefelhőt lehet megkülönböztetni: Az első típusban a címke mérete jelzi azt, hogy a címkét hány esetben rendelték *egy tárgyhoz*; a másodikban a méret azt jelzi, hány tárgyat rendeltek *a címkéhez*. A harmadik típust kategorizálásnál használják, a méret a kategória elemeinek mennyiségét jelzi. Az **adatfelhőnél** (angol: *data cloud*) gyakoriság helyett érték alapján alakul a címkeméret (pl. tőzsdei értékek ábrázolása), a **szövegfelhő** (angol: *text cloud*) egy szöveg szavainak listája, ahol a szavak mérete gyakoriságuktól függően változhat. A **szókapcsolati felhő** (*angol: collocate cloud*) a szövegfelhő változata, egy egész dokumentum szókapcsolatait vizsgálja, és a szavakat a szerint méretezi, milyen kapcsolatban állnak a keresett kulcsszóval.[3]

d) Beszéljék meg, milyen kognitív, a szövegértéssel és szövegalkotással kapcsolatos kompetenciákat mozgósított, illetve fejlesztett ez a konkrét feladat!

5. feladat – alkalmazhatóság az irodalomtanításban I. (szövegismeret)

a) Részből az egészre. Petőfi Sándor három epigrammájának három-három szavával készítettünk címkefelhőt. Melyik három epigrammából készültek?

(1)

(2)

(3)

b) Szövegfelhőből a versre. Petőfi Sándor három epigrammájából készítettünk szövegfelhőt. Mi a három epigramma címe?

(1)

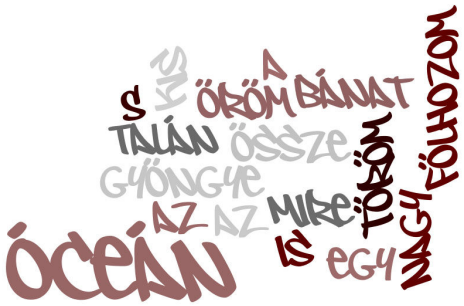

(2)

(3)

c) Próbálják meg visszafordítani a második szövegfelhőt versbe! Megoldásukat ellenőrizzék a Magyar elektronikus könyvtár segítségével!
d) Alakítsák át az egyik vers szófelhőjét saját versértelmezésük alapján egy A/3-as lapra kézírással! Változtathatnak az elrendezésen, az egyes szavak betűméretén és színén!
e) Mutassák be szófelhőjüket a többi csoportnak, indokolják változtatásaikat!
f) Gyűjtsenek ötleteket, irodalomórán, a tanulási folyamat során mikor, ki, milyen céllal használhatja az a címke-, illetve szövegfelhő fenti két alkalmazását!

6. feladat – alkalmazhatóság az irodalomtanításban II. (értelmezés)

a) Olvassa el Kosztolányi Dezső versét, majd válassza ki belőle az ön szerint 6 legfontosabb szót!

Kosztolányi Dezső: Őszi reggeli

Ezt hozta az ősz. Hűs gyümölcsöket
üvegtálon. Nehéz, sötét-smaragd
szőlőt, hatalmas, jáspisfényü körtét,
megannyi dús, tündöklő ékszerét.
Vízcsöpp iramlik egy kövér bogyóról,
és elgurul, akár a brilliáns.
A pompa ez, részvéttelen, derült,
magába-forduló tökéletesség.
Jobb volna élni. Ámde túl a fák már
aranykezükkel intenek nekem.

b) Beszéljék meg választásaikat négyfős csoportban, és alakítsanak ki az egyéni preferenciák alapján csoportkonszenzust a vers 12 legfontosabb szaváról!
c) Készítsenek csomagolópapírra tetszőleges betűméretekkel, színekkel és elrendezéssel a 12 szóból címkefelhőt!
d) Egy csoporttag készítsen a címkefelhő elkészítésével kapcsolatos megbeszélésről, az elemző, érvelő, magyarázó, vitázó, egyetértő, eldöntő megnyilvánulásokról jegyzőkönyvet!
e) A jegyzőkönyv alapján beszéljék meg, miként segítette a címkefelhő elkészítésének folyamata Kosztolányi versének értelmezését, megértését!
f) Mutassák be a többi csoportnak a címkefelhőjük kínálta versértelmezést!
g) Tanulmányozzák figyelmesen együttműködő csoportjukban az alábbi három címkefelhőt, melyeket középiskolás diákcsoportok készítettek Kosztolányi verséből!

1. sz. tanulócsoport

2. sz. tanulócsoport

3. sz. tanulócsoport

h) A címkefelhők tanúsága szerint melyik csoport milyen jelentésrétegek feltárásához és megértéséhez jutott el?
i) Írjanak mindhárom címkefelhőhöz olyan kérdéseket és/vagy feladatokat az adott tanulócsoportok számára, amelyekkel a vers további értelmezését segíthetik, amelyekkel olyan vonatkozásokra irányítják a tanulók figyelmét, amelyeket címkefelhőik nem érintettek!
j) A g-i) feladattal kapcsolatos gondolkodásuk eredményét választott képviselőjük útján osszák meg a többi csoporttal is!

7. feladat – alkalmazhatóság az irodalomtanításban III. (tankönyvhasználat)

a) Olvassák el az alábbi tankönyvi szöveget[4], és foglalják össze címkefelhővel (csomagolópapírra vagy digitális formában) a középkor világképének jellemzőit!
b) Címkefelhőiket tegyék közzé a vándorló csoportok[5] technikájával!
c) Beszéljék meg csoportban, miként támogathatja a címkefelhő készítése a tankönyvi szöveg megértését, feldolgozását, valamint az információk megtanulását!

PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM
UNIVERSITY OF PÉCS
H-7633 Pécs, Szántó Kovács János u. 1/b.
Tel.: +36 72 501-500

KAPOSVÁRI EGYETEM
H-7400 Kaposvár,
Dr. Guba Sándor u. 40.
Tel.: +36 82 505-800

TÁMOP-4.1.2-08/1/B-2009-0003

IRODALMÁBÓL

Kettős világkép

A középkori világkép alapja a *Biblia* keresztény, metafizikai szemlélete. Ez a szemlélet a világot egy megtapasztalható földi szférára (e világ) és egy tapasztalaton túli szférára (túlvilág) osztja. A tapasztalaton túli (transzcendens) világ égi szintje, Isten országa tökéletes, harmonikus, rendezett, örök és állandó. A föld alatti szint a sötétség, a gonosz erők, a Sátán birodalma. A középkori gondolkodás rendszerében a földi világ tökéletlen, mulandó és változékony. Az ember számára a földi lét pusztán átmenet az öröklét világába. Ezért a halál nem a vég, hanem a tapasztalaton túli öröklét kezdete. Az embernek úgy kell élnie a földi létben, hogy mindenkor készen álljon a halállal bekövetkező nagy számvetésre. Vagyis az ember földi életének minősége: erényei és bűnei határozzák meg helyét az öröklétben. Azt, hogy beteljesítheti-e saját sorsának üdvtörténetét, vagy lelke örök kárhozatra jut.

d) Az alábbi szövegfelhőt egy, a középkor kettős emberképéről szóló tankönyvi bekezdésből[6] készítettük. A szóalakokat felhasználva írjon minél több, a középkori emberképet jellemző, megszerkesztett mondatot!
e) Mondatai, állításai tartalmát ellenőrizze a vonatkozó tankönyvi bekezdés jelöléstechnikával történő feldolgozásával!
f) Megoldásait, a feladatmegoldás során szerzett tapasztalatait beszélje meg csoportjában!

PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM
UNIVERSITY OF PÉCS
H-7633 Pécs, Szántó Kovács János u. 1/b.
Tel.: +36 72 501-500

KAPOSVÁRI EGYETEM
H-7400 Kaposvár,
Dr. Guba Sándor u. 40.
Tel.: +36 82 505-800

TÁMOP-4.1.2-08/1/B-2009-0003

g) Értelmezze Fra Angelico festményének elemzésével, hogyan gondolkodott a középkor az emberről! Az elemzéshez használjon fel minél több szót, illetve szóalakot a középkor emberképét összefoglaló szövegfelhőből!

Fra Angelico: *Utolsó ítélet* (1431)

R

8. feladat – Visszatekintő értékelés

Tekintsék át az alábbi táblázatot! A kipróbált alkalmazási ötletek alapján beszéljék meg, a címkefelhő (szövegfelhő, szófelhő) mint grafikai szervező milyen kognitív kompetenciák fejlesztését támogathatja az irodalomtanításban!

A gondolkodás (tudás) szintjeinek Bloom-féle modellje

Ismeret	**azonosít, leír, összegyűjt, meghatároz, felidéz, megjelöl, felsorol, válogat, reprodukál, azonosít**
Megértés	**megkülönböztet, felbecsül, megmagyaráz, általánosít, kiterjeszt, példáz, újraír (vagy mond), összegez, kiegészít, kódot vált (lerajzol)**
Alkalmazás	**megcserél, bemutat, módosít, megjósol, megold, felhasznál, használ, demonstrál**
Elemzés	**különbséget tesz, összevet, csoportosít, okot és/vagy következményt keres, részekre bont**
Egybefoglalás	**tervez, kombinál, megoldást javasol, összeállít, (szöveget) alkot, módosít, átalakít**
Értékelés	**megítél, kritizál, érvel, cáfol, bizonyít, összegez, rangsorol, dönt, feltételeket szab, kritériumokat állít**

9. feladat – Mérlegelés, összegzés

a) Gyűjtsék össze egy-egy címkefelhőben a címkefelhő, illetve szövegfelhő használatának lehetséges módszertani előnyeit és hátrányait!
b) Gondolkodásuk eredményét tegyék közzé a többi csoport számára is!
c) Lapozzon vissza TTM-táblázatához! Nézze meg, mely kérdésekre kapott választ, és egészítse ki a táblázat „megtanulom” oszlopát a modulban szerzett, az ön számára hasznosnak, fontosnak értékelt tudással!

10. feladat – a nem lineáris („ugrásszerű”) olvasás

Olvassa el Fenyő D. György: Hogyan olvasnak a mai fiatalok? – Tézisek című írását a következő linken: http://www.osztalyfonok.hu/cikk.php?id=953 [2011.12.22]
Írjon rövid esszét saját maga számára a Tézisekben olvasottak és a címkefelhő közötti lehetséges kapcsolatokról, összefüggésekről!

6. Megjegyzések a feladatokhoz:

Ráhangolódás

1. feladat
Tervezett idő: 15 perc
Instrukciók: A feladat célja, hogy a hallgatók aktivizálják és összegyűjtsék meglévő tudásukat a grafikai szervezőkről. Kérdésfeltevéseikkel alakítsák belső motivációjukat. Az a) feladaton egyénileg dolgozzanak, ahogy a b) feladat megbeszélését követően is érdemes egyénileg kitölteni a TTM-táblázat 1-2. oszlopát. A táblázatokat lehet fénymásolni, de digitális táblán kivetítve is használhatók. Nem fontos frontális megosztási szakaszt beiktatni.
Munkaforma: egyéni, csoport, egyéni
Módszerek, eljárások: szemponttáblázat, TTM-táblázat
Eszközszükséglet: fénymásolt táblázatok vagy interaktív tábla, füzet, toll
Lehetséges megoldások: egyéni

2. feladat
Tervezett idő: 30 perc
Instrukciók: A feladat célja az ismertebb grafikai szervezőknek a (remélhetőleg) ismétlő

áttekintése, vagy (rosszabb esetben) megismerése. Fontos, hogy a hallgatók tisztában legyenek a grafikai szervezők alapfunkciójával, jelesül azzal, hogy láthatóvá teszik a gondolatmenetet, megmutatják a gondolatok közt fennálló viszonyokat, vizualizálják a gondolkodás útjait vagy stratégiákat kínálnak saját tudásuk, értelmezéseik megkonstruálásához, de támogatják a memorizálást is.
Munkaforma: egyéni olvasás, páros megbeszélés, csoportos tanulás
Módszerek, eljárások: mozaik
Eszközszükséglet: a grafikai szervezők technikaleírásai a párosok számának megfelelően
Lehetséges megoldások: a technikaleírások szerint

3. feladat
Tervezett idő: 15 perc
Instrukciók: A feladat módot ad a hallgatóknak arra, hogy felelevenített vagy most megszerzett ismereteiket az alkalmazás szintjére emeljék. Nem feladat az alapos, minden eljárásra kiterjedő alkalmazás. Célunk, hogy belekóstoljanak abba, hogy egy adott grafikai szervező többféle tanulási helyzetben, céllal és munkaformában használható, hogy flexibilisen alakítható, valamint, hogy alkalmazásuk eszköz jellegű, ám nagyfokú tudatosságot igényel a tanártól.
Munkaforma: a-c) pármunka, d) csoportmunka a párok szétválásával; e) egyéni munka
Módszerek, eljárások: tanári kalauz, TTM
Eszközszükséglet: füzet, toll
Lehetséges megoldások: egyéni

Jelentésteremtés

4. feladat
Tervezett idő: 15 perc
Instrukciók: A feladat egy szövegfelhőhöz kapcsolódva vezeti be a modul részletesebben vizsgálandó grafikai szervezőjét. Menet közben érdemes tisztázni, hogy nem is egy grafikai szervezőről van szó, inkább egy családról (címkefelhő, szófelhő, szövegfelhő, adatfelhő, szókapcsolati felhő), s hogy esetenként a fordítás is többféle (szófelhő, szópárna).
Munkaforma: egyéni, csoport
Módszerek, eljárások: kreatív szövegalkotás
Eszközszükséglet: a szövegfelhő kivetítve digitális táblára vagy fénymásolatban, a szócikk kivetítve vagy fénymásolatban

Lehetséges megoldások: egyéni, a kontrollban segít maga a szócikk. A d) feladathoz például: tartalmi, logikai, grammatikai kapcsolatok felismerése vagy létrehozása, lényeglátás, alkalmazkodás a lényegeshez, kreatív írás, analógiateremtés.

5. feladat

Tervezett idő: 15 perc

Instrukciók: A feladat a címkefelhő elemi használhatóságára irányítja a figyelmet. Ez a szövegismeret, szépirodalmi szövegek felismerésének a képessége néhány jellemző szó vagy a vers lineáris olvasatát megtörő szövegfelhő alapján. A feladatot összekapcsoltuk a kreatív írással, ehhez a három közül talán legkevésbé ismert Petőfi-verset választottuk. Fejleszti a ritmus és rím iránti érzékenységet. A d-e) feladat arra irányítja a figyelmet, hogy a betűnagyságnak és a színeknek szerepe lehet a versértelmezésben, az f) feladatelem ismét a tanári szerep, az alkalmazás irányába nyitja ki a feladatsort.

Munkaforma: csoport

Módszerek, eljárások: címkefelhő, szövegfelhő, tanári kalauz, kreatív írás, részből az egészre

Eszközszükséglet: címkefelhő, illetve szövegfelhő kártyák vagy digitális tábla a kivetítéshez

Lehetséges megoldások: a-b) Petőfi Sándor versei: (1): A bánat? Egy nagy óceán (2): Mögöttem a mult… (3): Szabadság, szerelem! f) például: ráhangolódáskor (tanár által készített) címkefelhő alapján téma-, illetve hangulatjóslás; vers, versszakértelmezés betűnagysággal és színválasztásokkal, műveltségi vetélkedő (szövegfelismerés) összefoglaló órán, játékos versfelismerés pályakép összeállításakor, egyik csoport (vagy páros) feladványa egy mások csoportnak (vagy párosnak), versszakok sorrendjének rekonstruálása szövegkártyák alapján, fontos idézetek szövegkártyán stb.

6. feladat

Tervezett idő: 30 perc

Instrukciók: A címkefelhő alkalmas egy-egy rövidebb vers értelmezési lehetőségeinek körüljárására pusztán azzal, hogy a versből kötött számú elem kiemelését kérjük a tanulóktól. A három középiskolai tanulócsoport munkája is mutatja, a tanár számára számos információt is ad a csoport kondícióiról egy-egy ilyen munka, illetve értelmezés. A hallgatók megpróbálkozhatnak ezen információk felismerésével, kibontásával, értelmezésével, illetve a konzekvenciák, s a belőlük származtatható fejlesztési feladatok végiggondolásával. Kiderül, megtapasztalhatóvá válik, hogy a játék mögött komoly gondolkodási folyamatok, esetenként megértési deficitek rajzolódhatnak ki. A d-e) feladat módot ad arra is, hogy a hallgatók felismerjék és megfogalmazzák, hogy a címkefelhő készítése közben milyen fontos, az

értelmezésre irányuló, azt elmélyítő interakciók zajlanak a csoportban (vita, érvelés, megerősítés, tisztázó kérdés, magyarázat, indoklás, döntés, mérlegelés, alternatíva állítása stb.)
Munkaforma: a) egyéni, b-c, e és g) csoport, g-i) frontálisban is összefoglalva
Módszerek, eljárások: címkefelhő
Eszközszükséglet: Kosztolányi Dezső: Őszi reggeli című verse fénymásolatban, csomagolópapír (fél ív/csoport), zsírkréta vagy olajpasztell (ideális esetben 12 szín/csoport), tanulócsoportok címkefelhői csoportonként fénymásolatban vagy kivetítve digitális táblán.
Lehetséges megoldások: a-f) egyéni. g-i) az 1. tanulócsoport a vers évszaktoposzát, az őszt emelte ki, hozzá kapcsolódóan az üvegtálon a gyümölcsök látványát. Ezért elsősorban az ősztoposz a beérés, a gazdagság évszakaként értelmeződik itt, a csendélet műfaja, amit az „iramlik” dinamizmusa azért kissé megbont (az élet is eliramlik). A mulandóság, illetve az azzal való szembenézés igénye teljesen hiányzik ebből az értelmezésből, erre érdemes rákérdeznie a tanárnak. A 2. tanulócsoport a határozószó kinagyításával (túl) jól érzékeli az élet-halál, e világ-túlvilág (transzcendencia), itt és ott, személyesség és tárgyiasság kettősségét, billegtetését. A vers metaforikus szintjén mozognak, egyértelműen túllépnek az ősz évszakhoz kapcsolódó tartalmain az emberi, az egyedi, a metaforikus irányába. Mivel kihagyják az egyetlen nyelvileg is jelölt személyességet (nekem), itt például a tárgyiasból a személyesbe való átmenet nyelvi eszközeire érdemes rákérdezni. A 3. tanulócsoport értelmezése a halál megkerülhetetlenségére és az élet feltételességére (volna) építi az értelmezést, a természet kettős reprezentációja is szerepet kap náluk. Egyrészt a természet hívogató rendje (fák, aranykezükkel), másrészt öntudatlan részvétlensége (magába-forduló). Nyilván a kötött kiemelés miatt kénytelenek voltak elhagyni a gyümölcskatalógust és a nagyon is fontos, a vers vége felől olvasva metaforikus tartalmakkal is telítődő jelzőiket. Érdemes rákérdezni, mért így döntöttek, illetve hogyan árnyalják a jelentést a jelzős szerkezetek.

7. feladat
Tervezett idő: 30 perc
Instrukciók: Ha az idő szorít, érdemes az a-c), a d-f) és a g) feladatot megosztani a hallgatói csoportok között. A csoportok egyik harmada dolgozzon az a-c), másik harmada a d-f), harmadik harmada a g) feladattal. Ha így döntünk, a b) és az e) feladatot akár el is hagyhatjuk, helyette a közzétételhez alakítsunk nagyobb csoportokat a háromféle feladattípussal dolgozó csoportok tagjaiból. A „vegyes” csoportok azután osszák meg egymással és cseréljék ki tapasztalataikat.

Munkaforma: csoport
Módszerek, eljárások: címkefelhő, szövegfelhő, képolvasás
Eszközszükséglet: tankönyvrészlet és szövegfelhő fénymásolata a csoportok számának megfelelően.
Lehetséges megoldások: egyéni.

Reflektálás

8. feladat
Tervezett idő: 10 perc
Instrukciók: A feladat a hallgatóknak arra ad módot, hogy végiggondolják és tudatosítsák magukban, hogy milyen, a kognitív kompetenciákat fejlesztő lehetőségek rejlenek a címkefelhő/szövegfelhő alkalmazásában.
Munkaforma: csoport
Módszerek, eljárások: szemponttáblázat
Eszközszükséglet: a Bloom-taxonómia fénymásolatban vagy kivetítve digitális táblán.
Lehetséges megoldások: egyéni, de különösen például: összegyűjt, meghatároz, felbecsül, újraír, megcserél, csoportosít, átalakít, megítél, érvel, rangsorol, dönt.

9. feladat
Tervezett idő: 15 perc
Instrukciók: A feladatban a hallgatók összegezhetik, miben látják a címkefelhő használatának előnyeit és nehézségeit, illetve visszatérve TTM-táblázataikhoz reflektálhatják a megtett tanulási utat, tudatosíthatják, metakognitív szintre emelhetik, milyen válaszokat kínált a modul kérdéseikre, illetve milyen, tanárként birtokba vehető, a módszertani kultúrájukat bővítő tudásra tettek szert.
Munkaforma: csoport, frontális, egyéni
Módszerek, eljárások: címkefelhő, TTM
Eszközszükséglet: a modul elején elkezdett TTM-táblázat
Lehetséges megoldások: egyéni. Előny lehet például: vonzó, motiváló, több jó megoldás van, minden indokolható megoldás elfogadható, leköti a diákot, játékosan fejleszt stb. Hátrány például: nehéz belőle lineáris, koherens szöveget alkotni, időigényes stb.

10. feladat
Tervezett idő: (-) fakultatív otthoni kiterjesztés

Instrukciók: a feladat érdeklődőknek otthoni fakultatív továbbgondolásra ad lehetőséget. A címkefelhő grafikai szervező használatát a nem lineáris (elágazó, ugráló, nem rendszerező) olvasás problémakörével hozza értelmezhető összefüggésbe.
Munkaforma: egyéni
Módszerek, eljárások: rövid esszé
Eszközszükséglet: számítógép, internet-hozzáférés
Lehetséges megoldás: egyéni.

7. Fejlesztő értékelés:

A modul végzése során folyamatosan a következő feladatok szerint: 1/a; 3/d-e; 4/d; 6/d-e és j; 7/c; 9/a-b.

PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM
UNIVERSITY OF PÉCS
H-7633 Pécs, Szántó Kovács János u. 1/b.
Tel.: +36 72 501-500

KAPOSVÁRI EGYETEM
H-7400 Kaposvár,
Dr. Guba Sándor u. 40.
Tel.: +36 82 505-800

TÁMOP-4.1.2-08/1/B-2009-0003

8. Felhasználható irodalom:

1. BÁRDOSSY Ildikó – DUDÁS Margit – PETHŐNÉ NAGY Csilla – PRISKINNÉ RIZNER Erika: *A kritikai gondolkodás fejlesztése,* PTE, Pécs-Budapest, 2002.

2. CS. CZACHESZ Erzsébet: *Az olvasásmegértés tanítása*, Iskolakultúra, 1999/2.

3. CS. CZACHESZ Erzsébet: *Olvasás és pedagógia*, Mozaik, 1998.

4. CS. CZACHESZ Erzsébet: *Változó perspektívák az olvasási képesség pedagógiai értelmezésében – Út a készségtől a motivált jelentéskonstrukcióig,* Iskolakultúra, 2005/10.

5. FISHER, Robert: *Hogyan tanítsuk gyermekeinket gondolkodni?* Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 1999.

6. FISHER, Robert: *Hogyan tanítsuk gyermekeinket tanulni?* Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 1999.

7. JEFFERSON, Ann – ROBEY, David (szerk): *Bevezetés a modern irodalomelméletbe*, Osiris, Budapest, 1995.

8. NAHALKA István: *Hogyan alakul ki a tudás a gyerekekben?* Nemzeti Tankönyvkiadó, 2002.

9. NAHALKA István: *Konstruktív pedagógia – egy új paradigma a láthatáron*, Iskolakultúra, 1999/2-3-4. szám.

10. PETHŐNÉ NAGY Csilla: *Módszertani kézikönyv – Befogadásközpontú és kompetenciafejlesztő irodalomtanítás a gimnáziumok és szakközépiskolák 9-12. évfolyamában*, Korona Kiadó, 2005.

11. Keressen gyorsabban a Windowsban, címkefelhő segítségével
http://techline.hu/teszt/2009/2/3/20090202_cimkefelho_windowsban [2011.11.30]

12. A címkefelhő jövője
http://webisztan.blog.hu/2006/11/04/a_cimkefelho_jovoje [2011.11.30]

13. Gyerekjáték és a szófelhő
http://www.nyest.hu/hirek/gyerekjatek-a-szofelho [2011.11.30]

14. Szófelhő versek * Így írtó! Ti! 2.
http://blog.joljarok.hu/szofelho-versek-igy-irto-ti-2/ [2011.12.22]

15. Fenyő D. György: Hogyan olvasnak a fiatalok
http://www.osztalyfonok.hu/cikk.php?id=987 [2011.12.22]

[1] A technikaleírások forrása: Pethőné Nagy Csilla*: Irodalom 9.* Nemzeti Tankönyvkiadó, 2010. melléklete: A tankönyvsorozat tanulási módszerei, technikái

[2] A hatékony olvasást és gondolkodást szolgáló interaktív jegyzetelési eljárás. Alkalmazásakor a szöveget olvasás közben a saját megértésünknek és tudásunknak megfelelően oldalszéli szimbolikus jelekkel látjuk el a margón az alábbiak szerint:

√	Tudom, ismerem, az olvasottak megegyeznek előzetes ismereteimmel vagy feltételezéseimmel.
–	Az olvasottak ellentmondanak előzetes ismereteimnek vagy feltételezéseimnek, illetve eltérnek azoktól. Ezért a megértés érdekében tisztáznom kell az ellentmondást, utána kell járnom a dolognak.
+	Az olvasottak új információt tartalmaznak számomra, el kell döntenem, fontos-e tudni, megtanulni.
?	Az olvasottak további kutatásokra vagy kérdésekre ösztönöznek, esetleg nem értem a szövegrészt, tehát segítséget kell kérnem.
*	Az olvasottakról kiegészítő információ jutott eszembe.

Nem szükséges minden sorhoz vagy mondathoz jelet tenni, ugyanakkor egy sorhoz akár több jel is kerülhet, a szerint, ahogyan azt az olvasó szükségesnek véli. A szöveg feldolgozása után a saját jelölések alapján egyénileg jelölés-táblázat készül, amit páros vagy csoportos megbeszélés követ.

Jelöléstáblázat:

√	+	–	?	*
kulcsszavak listája				

A jelölést alkalmazhatjuk egy-egy tanórai értelmezését követően a tankönyvi szöveg olvasására is. Ilyenkor olvasás közben arra figyelünk, hogy az értelmezés mely vonatkozásai hangzottak el az órai megbeszélésben is, milyen új felvetéseket tartalmaz a tankönyvi olvasat, esetleg miben mond ellent az órán megbeszélteknek.

[3] http://hu.wikipedia.org/wiki/C%C3%ADmkefelh%C5%91 [2011. 11. 30.]

[4] Pethőné Nagy Csilla: *Irodalom 9*. II. kötet 8. oldal: Kettős világkép (Középkor)

[5] Vándorló csoportok: az órán kialakított 4-5 fős csoportok feladatot oldanak meg poszteren. Ezután a csoportok a tőlük jobbra (vagy balra) kifüggesztett poszterhez járulnak, és meghatározott idő alatt megtekintik, értelmezik azt. Adott jelre a csoportok ismét jobbra (vagy balra) haladnak, a következő csoport poszteréhez. A csoportok addig „vándorolnak”, amíg vissza nem térnek saját poszterükhöz. Végül a csoportok lehetőséget kapnak arra, hogy közösen összevessék, megbeszéljék egymás produkcióit, eredményeit, reflektáljanak a többiek munkájára, összevessék azokat saját megfoldásaikkal.

PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM
UNIVERSITY OF PÉCS
H-7633 Pécs, Szántó Kovács János u. 1/b.
Tel.: +36 72 501-500

KAPOSVÁRI EGYETEM
H-7400 Kaposvár,
Dr. Guba Sándor u. 40.
Tel.: +36 82 505-800

TÁMOP-4.1.2-08/1/B-2009-0003

[6] Pethőné Nagy Csilla: *Irodalom 9. II. kötet* 8-9. oldal: Kettős emberkép (Középkor)

A kettős világképnek megfelelően a keresztény gondolkodás az embert is kettős természetűnek látja. Isten teremtményeként anyagi (test) és szellemi (lélek) lénynek. A bűnbeeséssel a test a gonosz hatalmába került, de a lélek Istené. Mivel Jézus halálával megváltotta bűneitől az emberiséget, a lélek szabad utat kapott a Mennyország, az üdvözülés felé. Ebből fakad, hogy az ember erkölcsi kötelessége a jóra való törekvés, az erényes élet, az állandó öntökéletesítés igénye. A középkor felfogásában az ember méltóságának alapja, hogy Isten képmása. Egyedüli gondolkodó lény, aki a teremtett világ hierarchiájának csúcsán helyezkedik el. Ezért az ember nem személyiségként, egyedként fontos, hanem az emberi lényeg általános tartalmaként. Ennek a világképnek a következménye a középkor egyik, ma már különösnek vélt jellemzője, az aszkézis. Az aszkézis a test megvetését, sanyargatását, az önmegtartóztató életmódra való törekvést jelenti. A középkor értéktrendjében tiszteletre méltó és követendő magatartás a világtól való elfordulás, szemlélődés (kontemplativitás) és a saját lélek mélységeibe való elmerülés (meditáció).